

Л. І. Сухотеріна

**ВІДОМИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЕКОНОМІСТ
СТЕФАН МИХАЙЛОВИЧ ЯМПОЛЬСЬКИЙ
(1906–1998)**

Ключові слова: С. М. Ямпольський, економіст, система вищої освіти, науково-організаційна діяльність, Академія наук УРСР.

Ключевые слова: С. М. Ямпольский, экономист, система высшего образования, научно-организационная деятельность, Академия наук УССР.

Key words: S. M. Yampolskyi, an economist, the system of higher education, scientific and organizational activities, the Academy of Sciences.

С. М. Ямпольський — видатний український вчений, доктор економічних наук, професор, академік Національної академії наук України, заслужений діяч науки України.

Постать С. М. Ямпольського, на наш погляд, є ще недостатньо дослідженою. Праці, в яких можна знайти інформацію про науковця, носять, в основному, енциклопедичний характер [1]. Деякі публікації приурочувалися до ювілейних дат Стефана Михайловича [2]. Певні аспекти життєвого та трудового шляху вченого висвітлені у виданні Національний університет «Львівська політехніка», ректором якої він був впродовж 1944–1953 рр. [3].

Метою статті є аналіз творчого шляху С. М. Ямпольського, його внеску в розвиток економічної науки та вищої школи; діяльності по розбудові Інституту економіки НАН України та Ради по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР.

Народився Стефан Михайлович 21 грудня 1906 р. у м. Ізюмі Харківської області у родині робітників. Його трудове життя розпочалося в 1921 р.: у неповні 15 років Стефан став працювати молотобійцем разом з батьком. У 1924 році після закінчення індустріально-технічної профшколи працював слюсарем в Ізюмських залізничних майстернях Донецької залізниці [4].

Наступний період пов'язаний з продовженням отримання освіти: протягом тривалого часу навчання Стефан Михайлович поєднував з трудовою діяльністю. Працюючи, він навчався на робітничому факультеті Харківського інженерно-економічного

інституту. В студентські роки виконував обов'язки заступника декана, декана загально-технічного і машинобудівного факультетів. Потім працював завідуючим учбової частини, заступником директора інституту по учбовій і науковій роботі.

Після закінчення інституту у 1932 році він був залишений в аспірантурі при кафедрі економіки: асистент, доцент, 1938 — директор. На цій відповідальній посаді С. М. Ямпольський велику учбово-організаційну роботу поєднував з плідною науковою діяльністю, тісно пов'язаною з господарською практикою. Його наукові пошуки в той час були пов'язані з вдосконаленням системи технологічного планування, розробкою методів скорочення технологічного циклу виробництва, з питаннями технічної підготовки виробництва, проблемами створення, виробництва і впровадження нових конструкцій машин тощо. На основі результатів цих розробок він підготував і в червні 1941 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Основні питання технічної підготовки виробництва в зв'язку з проблемою швидкісного освоєння машин» [5].

У роки Великої Вітчизняної війни молодий вчений плідно працював в системі підприємств та установ Наркомату озброєнь та Академії наук СРСР. У 1942 р. — начальник виробництва планового відділу заводу Наркомату оборони. У 1943 р. — завідувач лабораторії № 2, яку очолював І. Курчатов [6].

Після закінчення війни С. М. Ямпольський знов повертається у систему вищої освіти. У квітні 1944 р. він призначається ректором Львівського політехнічного інституту [7]. За його ініціативою на базі сільськогосподарського і лісотехнічного факультетів цього вузу були створені відповідні самостійні інститути, яким він суттєво допоміг в налагоджуванні учбово-виховного процесу та організації наукової роботи.

З 1957 р. С. М. Ямпольський — ректор Одеського політехнічного інституту. Під його керівництвом цей інститут перетворився на один з провідних вищих учбових закладів країни по підготовці висококваліфікованих інженерних кадрів. У результаті зусиль директора було організовано філіал Одеського політехнічного інституту в Севастополі, на базі якого з часом був створений Приладобудівний інститут [8].

У 1961 р. на вченій раді Секції суспільних наук АН УРСР С. М. Ямпольський захистив докторську дисертацію на тему

«Шляхи прискорення створення та освоєння нових знарядь виробництва в машинобудуванні». Цією роботою він зарекомендував себе, за оцінкою відомих вчених у галузі машинобудування, одним з найкваліфікованіших спеціалістів з проблем економіки науково-технічного прогресу [9].

У 1965 р. С. М. Ямпольський був призначений виконуючим обов'язки директора Інституту економіки АН УРСР, в 1967 р. — обраний його директором. В цьому ж році він був обраний дійсним членом (академіком) Академії наук УРСР. Як вчений із загостреним почуттям нового і потягом до молоді С. М. Ямпольський здійснив принципову реорганізацію відділів Інституту за проблемними напрямками. Переборюючи певну адміністративну інерцію та спротив деяких поважних ветеранів установи, С. М. Ямпольський значно посилив перспективний процес оновлення керівного складу секторів та відділів з орієнтацією на молоді кадри. Стефану Михайловичу вдалося створити досить потужні автономні відділення Інституту в Харкові (1965 р.) та Одесі (1970 р.) [10].

Функціонування в складі Інституту економіки АН УРСР регіональних відділень сприяло розширенню та зміцненню наукового потенціалу самого центру економічної науки в Україні, започаткувало формування в республіці організаційно-координаційної структури, подальший розвиток якої став важливим фактором зміцнення оперативних зв'язків академічної науки з практикою, а також з вузівською наукою. Подальший розвиток цих регіональних відділень Інституту економіки АН УРСР виявився досить продуктивним не лише для економічної регіоналістики, а й і для всієї економічної науки України. Про це свідчить перетворення колишніх регіональних відділень в окремі інститути, які нині входять до складу НАН України.

Все це сприяло утвердженню іміджу Інституту економіки як провідної в Україні економічної науково-дослідної установи, підвищенню його впливу на формування республіканського наукового простору, суб'єкти якого почали впевнено заявляти про себе і на союзному рівні. Подальшого розвитку набули такі наукові напрями, як дослідження загальних економічних проблем науково-технічного прогресу, його кількісного вимірювання й аналізу.

Серед новостворених у 1966 р. підрозділів був також відділ демографічних досліджень. Він став розробляти теоретичні й прикладні проблеми демографії, демографічного прогнозування і демографічної політики, спрямовуючи зусилля на вирішення нагальних проблем протидії негативним процесам у відтворенні населення України. Успіх цієї складної роботи значною мірою забезпечувався тим, що вона проводилася на основі відновлення багатих наукових традицій колишнього Демографічного інституту УАН (1918–1934 рр.) [у 1934–1938 рр. він функціонував як Інститут демографії та санітарної статистики АН УРСР] [11].

Академік С. М. Ямпольський налаштував науковців на максимальну результативну віддачу і водночас докладав багато зусиль до створення сприятливих умов для цього. Його особисті якості як людини великої, доброї і відкритої душі, до того ж з феноменальними науково-організаційними здібностями, ненав'язливим стилем роботи сприяли зміцненню творчого клімату в колективі, утвердженню в стосунках між співробітниками демократизму і доброзичливості.

У 1970 р. Загальні збори АН УРСР обрали С. М. Ямпольського членом Президії і головою Ради по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР. Керуючи РВПС, він сконцентрував зусилля на розгортання досліджень з територіальної організації розвитку і розміщення продуктивних сил країни. У 1980 р. вчений був удостоєний премії ім. О. Г. Шліхтера АН УРСР [12].

У 1990-ті роки, у зв'язку з переходом на ринкові засади господарювання, С. М. Ямпольський проводив наукові дослідження з проблем економічного реформування в Україні. Зокрема, він узагальнив досвід економічного експериментування та вдосконалив його наукові основи, розробив відповідні методичні й практичні рекомендації.

Велику наукову та науково-організаційну роботу Стефан Михайлович ефективно поєднував з роботою по підготовці висококваліфікованих наукових кадрів. У результаті ним було підготовлено понад 40 кандидатів і 20 докторів економічних наук.

Академік С. М. Ямпольський — автор понад 280 наукових праць з різних проблем економіки. Найважливіші з його праць, як і дослідження, підготовкою яких вчений керував, завжди мали цільову орієнтацію на нагальні потреби господарської практики. Вчений достойно представляв вітчизняну економіч-

ну науку на численних міжнародних наукових конференціях, симпозиумах і нарадах.

Багато уваги та творчих сил віддавав С. М. Ямпольський науково-редакторській діяльності. Досить сказати, що під його редакцією вийшла «Енциклопедія народного господарства УРСР» в 4 томах (1969–1972). Він працював членом редакційної ради з економічної літератури видавництва «Машинобудування», був головним редактором журналу «Економіка Радянської України», ряду монографій, збірників та інших видань [13].

Багатогранна і плідна діяльність академіка С. М. Ямпольського як вченого, організатора науки та вищої освіти була достойно відзначена державними нагородами. Серед них — орден Леніна, орден Трудового Червоного Прапора, орден «Знак Пошани», медалі [14].

...Минуло вже чотирнадцять років відтоді, як С. М. Ямпольський пішов із життя (він помер 10 січня 1998 р.). Однак залишилася його багата наукова спадщина. У серцях його вдячних учнів, послідовників і колег збереглася пам'ять про нього як людину творчо-професійну, завзяту і рішучу, принципову і справедливу, інтелігентну і доброзичливу. Академік С. М. Ямпольський був щиро відданий українській науці, але не як палацу музею суто академічних знань, а як процесу формування актуальних і ефективних для практичного використання знань передовим загоном розвідників нового. Він забезпечив собі гідне місце в історії економічної науки не тільки як видатний вчений-економіст, а й як «вічно молодий» керівник ентузіастів науки, що цілеспрямовано посилював в академічній культурі дух завзятості й демократизму.

Він прожив понад 90 років, 65 років з яких віддав безпосередньо освіті та науці.

Праці С. М. Ямпольського [15]

Ямпольский С. М. Вопросы скоростного проектирования и освоения новых конструкций в машиностроении. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1944. — 108 с.

Экономика освоения новых конструкций машин / С. М. Ямпольский, Л. Б. Эрлих. — М.: Машиностроение, 1964. — 167 с.

Экономическая наука и хозяйственная реформа / С. М. Ямпольский, С. Г. Галуза, В. Г. Чирков [и др.]. — К.: Наук. думка, 1970. — 324 с.

Ямпольский С. М., Чирков В. Г. Вопросы измерения и анализа научно-технического прогресса. — К.: Наук. думка, 1971. — 200 с. Экономические проблемы управления научно-техническим прогрессом / С. М. Ямпольский, С. Г. Галуза. — К.: Наук. думка, 1976. — 364 с.

Экономические основы ускорения научно-технического прогресса / С. М. Ямпольский, Ф. А. Дронов, С. В. Козаченко [и др.]. — Минск: Наука и техника, 198. — 280 с.

Экономическое управление созданием систем машин / С. М. Ямпольский, С. В. Козаченко, А. М. Майданович [и др.]. — К.: Наук. думка, 1981. — 235 с.

Ускорение научно-технического прогресса и интенсификация воспроизводства основных фондов: В 3 т. Том 1 / С. М. Ямпольский, С. В. Козаченко, А. М. Майданович [и др.]. — К.: Наук. думка, 1984. — 336 с.

Джерела та література

1. Ямпольский Стефан Михайлович // Экономическая энциклопедия. Политическая экономия: [В 4 т.]. Том 4 / Глав. ред. А. М. Румянцев. — М.: Сов. энциклопедия, 1980. — С. 592; Ямпольский Стефан Михайлович // Українська радянська енциклопедія: [У 12 т.]. Том 12. — Вид. 2-ге / Голов. редколегія: М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. — К.: Голов. ред. УРЕ, 1985. — С. 509; Ямпольский Стефан Михайлович // Історія Академії наук УРСР / Редколегія: Б. Є. Патон (голов. ред.) [та ін.]. — К.: Наук. думка, 1982. — С. 733–734.
2. Видатний учений і організатор науки та вищої школи [До 90-річчя С. М. Ямпольського] // Економіка України. — 1996. — № 12. — С. 77; Ямпольский Стефан Михайлович / Вступ. ст. Н. Г. Чумаченко, Ю. Н. Пахомов, Н. С. Герасимчук, С. В. Козаченко / Библиограф. указатель, сост. И. Н. Мирянова / Редколегия: К. М. Сытник (председатель) [и др.]. — К.: Наук. думка, 1986. — 76 с. — (Библиография ученых УССР / (АН УССР); Дерев'янкін Т. І., Стешенко В. С. Пам'яті Стефана Михайловича Ямпольського (1906–1998) // Історія народного господарства та економічної думки України. Зб. наук. праць. — Вип. 39–40. — Київ, 2007. — С. 388–391.
3. Національний університет «Львівська політехніка» / Ред. колегія: Ю. Я. Бобало (голова), А. Г. Загородній, В. А. Павлиш та ін. — К., 2008. — 57 с.
4. Дерев'янкін Т. І., Стешенко В. С. Пам'яті Стефана Михайловича Ямпольського (1906–1998) // Історія народного господарства та економічної думки України: Зб. наук. праць. — Вип. 39–40. — Київ, 2007. — С. 388.
5. Ямпольский Стефан Михайлович // Экономическая энциклопедия. Политическая экономия: [В 4 т.]. Том 4 / Глав. ред. А. М. Румянцев. — М.: Сов. энциклопедия, 1980. — С. 592.

6. Національний університет «Львівська політехніка» / Ред. колегія: Ю. Я. Бобало (голова), А. Г. Загородній, В. А. Павлиш та ін. — К., 2008. — С. 43.
7. Там само. — С. 19.
8. Ямпольський Стефан Михайлович // Українська радянська енциклопедія: [У 12 т.]. Том 12. — Вид. 2-ге / Голов. редколегія: М. П. Бажан (голов. ред.) [та ін.]. — К.: Голов. ред. УРЕ, 1985. — С. 509.
9. Дерев'янкін Т. І., Стещенко В. С. Пам'яті Стефана Михайловича Ямпольського (1906–1998) // Історія народного господарства та економічної думки України: Зб. наук. праць. — Вип. 39–40. — Київ, 2007. — С. 389.
10. Ямпольський Стефан Михайлович // Історія Академії наук УРСР / Редколегія: Б. Є. Патон (голов. ред.) [та ін.]. — К.: Наук. думка, 1982. — С. 733–734.
11. Там само.
12. Колишній Голова Ради, академік НАН України С. М. Ямпольський // Рада по вивченню продуктивних сил України. Національна Академія наук України /<http://www.vlc.net.ua/KERIV/Jampol.htm>.
13. Дерев'янкін Т. І., Стещенко В. С. Пам'яті Стефана Михайловича Ямпольського (1906–1998) // Історія народного господарства та економічної думки України: Зб. наук. праць. — Вип. 39–40. — Київ, 2007. — С. 390.
14. Там само.
15. Бібліографія основних наукових праць Інституту економіки Національної академії наук України (1936–2001) / Укл. Т. І. Дерев'янкін, Р. Д. Толстов, В. Ф. Кифорак / Наук. ред. Т. І. Дерев'янкін // Історія народного господарства та економічної думки України: Міжвід. зб. наук. праць. — Вип. 33–34. — Київ, 2002. — С. 229–368.

Анотації

***Сухотерина Л. И.* Известный украинский экономист Стефан Михайлович Ямпольский (1906–1998).**

В статье рассматривается творческий путь академика Национальной академии наук Украины, доктора экономических наук, профессора, заслуженного деятеля науки Украины С. М. Ямпольского.

***Suhoterina L. I.* Stephen M. Yampolskyi (1906–1998) is well-known Ukrainian economist.**

The article considers the career of the academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, doctor of economic sciences, professor, the Honored Scientist of Ukraine S. M. Yampolskyi.